

Franjo (Franc) Uršič – kočevski profesor, geolog in naravoslovec

Matija Križnar

Le malo je slovenskih geologov in naravoslovcev, ki so bili pozabljeni ali namerno izpuščeni iz mnogih biografskih ali podobnih del. To na žalost velja za Franja (Franca) Uršiča (1898-1949), profesorja na kočevski gimnaziji in tudi geologa, paleontologa, planinca in naravoslovca v širšem smislu. V tem kratkem prispevku želimo iz pozabe potegniti njegovo izjemno naravoslovno, predvsem pa geološko in paleontološko opazovanje in raziskovanje, ki ju je izvajal v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno.

Učitelj naravoslovja in skrbnik geološke zbirke

Franjo Uršič se je rodil 19. junija leta 1898 v Metliki, kjer je verjetno končal tudi del šolanja. Maturo je opravil leta 1917, več o nadaljnjem izobraževanju pa ni znanega. Sredi septembra leta 1922 je že zasedel mesto začasnega predmetnega učitelja na Državni realni gimnaziji v Kočevju (Stalež, 1925). Leta 1931 je opravil profsorski izpit in naslednje leto prevzel učiteljjevanje kot profesor geologije, mineralogije, fizike in kemije (Stalež, 1934). Vse do tedaj pa je delo na gimnaziji opravljal kot suplent (profesor pripravnik), ki je poleg glavnih predmetov občasno poučeval še nemščino, srbohrvaščino in zemljepis, kar je razvidno iz šolskih poročil. V šolskem letu 1931-1932 je postal tudi varuh (kustos) gimnazijske geološke zbirke ter tudi fizikalnega in kemijskega kabineta. Skrbnik geološke (kasneje tudi mineraloško-paleontološke) zbirke je ostal vse do začetka druge svetovne vojne. V tem času je torej skrbel za mnoge primerke mineralov, fosilov in kamnin, ki jih je pogosto zbiral in podarjal zbirki tudi sam. V šolskem letu 1938-1939 je po nalogu takratnega ministrstva za izobraževanje na novo inventariziral gimnazijsko geološko zbirko. Tedaj je zbirka vsebovala 339 primerkov rud (rudnin), 94 primerkov kamnin, 90 primerkov fosilov ter nekaj modelov kristalov in ilustracij. Leta 1938 je Uršič šolski zbirki podaril kredno

rudistno školjko *Monopleura varians*, ki jo je našel pri Novih Ložinah med Ribnico in Kočevjem, in eocensko školjko iz Stare Baške (Izvestja za šolska leta od 1929-1930 do 1939-1940).

Kot profesor je bil Franjo Uršič tudi zelo dejaven pri vodenju različnih izletov (predvsem naravoslovnih in pohodniških). Ob enem izmed takšnih izletov je pisal tudi časopis: »V soboto, dne 26. septembra (op. p., leta 1936), so se odpeljali osmošolci kočevske gimnazije na ekskurzijo v Stari log pri Hinjah. Vodil jih je profesor Franjo Uršič, strokovnjak v mineralogiji in geologiji. Večina dijakov se je vozila z vozom, ki jim ga je dal na razpolago »Dijaški dom«, samo trije so se odpeljali na kolesih. Opremljeni s krampi in drugim orodjem so šli malo ven z vasi na teren kopat neke mineraloške posebnosti, namreč neke redke oka-

Na novo so uvrščene sledeče okamenine, ki jih je podaril prof. Uršič Franjo:

Rhoda dissecta Org. iz karbona
Variolaria ficoides Sternb. iz karbona
Lepidodendron weltheimianum Sternb. iz karbona
Aethopteris seriti Brgt. iz karbona
Calamites suchowii Brgt. iz karbona
Spirigera oxycolpes iz triadno-morilke stopnje
Lytoceras jurensis Ziet. iz jure
Phylloceras heterophyllum Sow. iz jure
Pleurotomaria macromphala Zitt. iz jure
Ammonites lamberti iz jure
Macrocephalites macrocephalus Schloth. iz jure
Pygonius Ag. iz krede
Crassatella sulcata Sow. iz eocena
Cyrena semistriata Desh. iz oligocena
Panopaea menardi Desh. iz miocena
Venus multilamelia Lam. iz miocena

Seznam fosilov, ki jih je v šolskem letu 1938-1939 geološki zbirki kočevske gimnazije podaril profesor Franjo Uršič.

Skupinska slika učiteljev Državne realne gimnazije v Kočevju leta 1929. Na sliki je gotovo tudi Franjo (Franc) Uršič, ki ga pa ne prepoznamo. Vir: 50 let gimnazije.

menine šoljk. Z uspehom izkopavanja so bili kar zadovoljni in svojemu profesorju za tako zajemljivo vodstvo prav hvaležni.» (Slovenski dom, 1936.)

Poleg omenjenih šolskih zadolžitev je bil Franjo Uršič tudi nadzornik tako imenovanega *Ferijalnega saveza*, vodja skavtov ter strastni planinec in pohodnik (izvirno *Steg izvidnikov in planink*). O Franju Uršiču med drugo svetovno vojno lahko zasledimo le kratek zapis, da ga je oktobra leta 1943 nemška vojska ob zasedbi Kočevja postavila za novega župana (Ferenc, 1998). Še pred tem pa naj bi junija leta 1943 zaključil s poučevanjem na gimnaziji (50 let gimnazije, 1969), njegove nadaljnje usode po končani vojni pa ne poznamo. Po nepotrjenih podatkih naj bi Franjo Uršič umrl leta 1949.

Uršič kot geolog in paleontolog

Zanimanje za geologijo, paleontologijo, hidrologijo in druge naravoslovne vede je Franjo Uršič nadgrajeval tudi s strokovnimi in še danes redkimi razpravami in študijami. Osredotočal se je predvsem na raziskovanje okoli Kočevja, čeprav je terensko obdelal tudi Kamniško-Savinjske Alpe in Zasavje. Vse geološko-paleontološke raziskave je objavil v začetku tridesetih let dvajsetega stoletja, svojo pozornost je namenjal tudi nekaterim stratigrafskim problemom.

Med prvimi članki je paleontološka razprava o kredni školjki *Chondrodonta joannae* iz okolice Kočevja. Že naslednje leto, leta 1932, je na svoje stroške (v samozaložbi) izdal zanimivo razpravo o jurski školjki *Diceras arietinum*, ki jo je našel tudi blizu

Kočevoje, dne 6. V. 1933

DIREKCIJA
gimnazije v Ljubljani
Št. 331/33
F. Uršič

Ravnateljstvo obč. muzeja
v Ljubljani.

V dogovor s direktorjem tuk. gimnazije naročam za dijake 20 jurov = Vodnikov zbirskih Narodnega muzeja v Ljubljani = in Vas vlijedno posredovati, da traste odprejete na ravnateljstvo tuk. gimnazije. Denar matro takoj odprejete mi na Vas naslov.

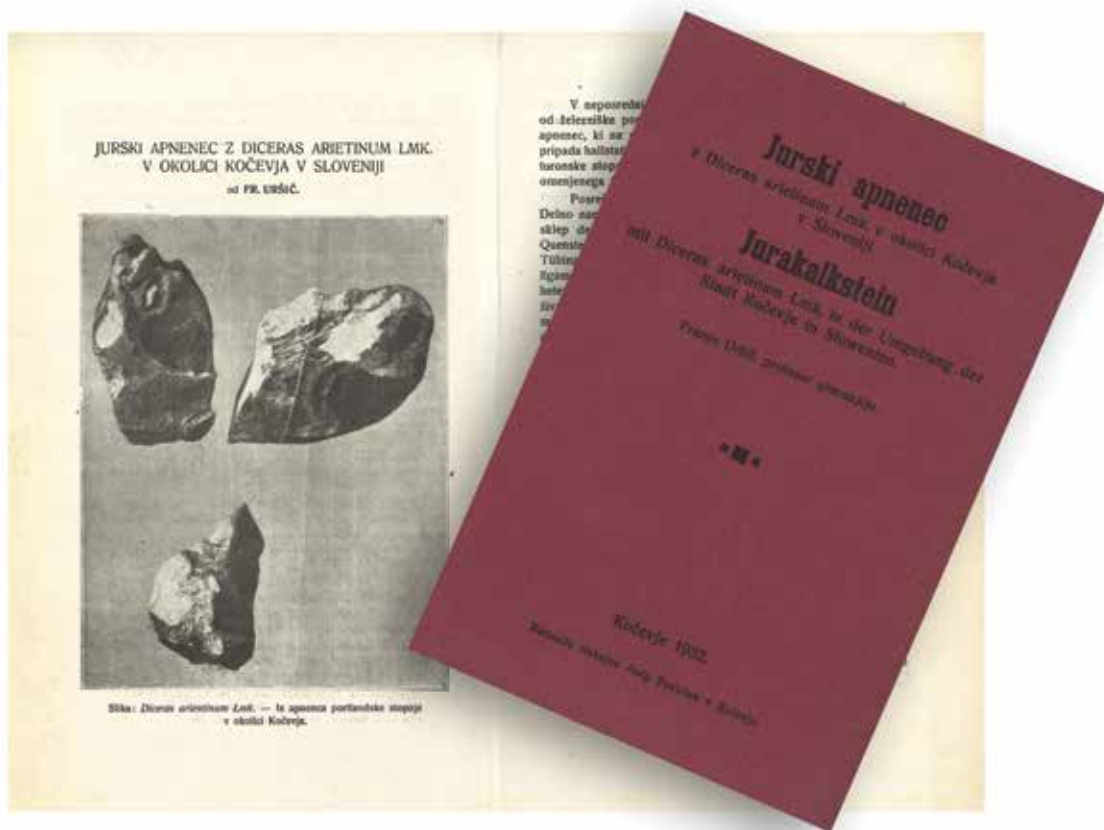
prof. Franjo Uršič
Kočevoje
real. gimnazije

Prošnja Franja Uršiča takratnemu Narodnemu muzeju za nakup novoizdanih muzejskih vodnikov. Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1933/št. 331. Foto: Matija Križnar.

Kočevja. Istega leta je pripravil tudi prispevek o triasni školjki *Halobia rugosa* iz Kamniških Alp. Prav s temi članki je vzbudil pozornost takratnemu vodilnemu paleontologu in geologu Ivanu Rakovcu, ki je napisal kratke revizije in kritične preglede ter jih objavil v *Geografskem vestniku* (Rakovec, 1932a, 1932b, 1932c, 1933, 1934). Tukaj sta si Uršič in Rakovec očitno izmenjala tudi nekaj mnenj o Uršičevi določitvi fosila *Halobia rugosa*, za katero je Rakovec trdil in vztrajal, da je ostanek korale iz terciarnih plasti (Rakovec, 1932b, 1933).

Svoje dobro poznavanje geološke zgradbe in stratigrafije je Franjo Uršič združil v ob-

sežni razpravi *Stratigrafski pregled slojeva u okolini Kočevja v Dravskoj banovini*. V tem geološkem prispevku je Uršič iz koralno-rudistnega apnenca z orbitolinami opisal pet vrst koral *Isastraea hoernesii*, *Lithoraea vaughani*, *Phyllosmilium transiens*, *Cyclotites nummulus* in *Cyclotites hemisphaerica* ter eno iz rodu *Montlivaltia*. Iz iste plasti je Uršič omenil in verjetno v njej tudi našel rudistne školjke *Caprina schiosensis*, *Requienia ammonia*, *Monopleura varias*, *Monopleura trilobata* in nekatere druge (Dozet, Šribar, 1998). V mlajših zgornjekrednih plasteh je odkril tudi rudiste *Caprotina hirundo*, *Vaccinites operli*, *Radiolites jouannetti* in druge (Pleničar,

Paleontološka razprava o jurski školjki Dicerias arietinum, ki jo je pripravil in samozaložil Franjo Uršič. Separat sodi med izjemno redke in je shranjen v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije. Foto: Matija Križnar.

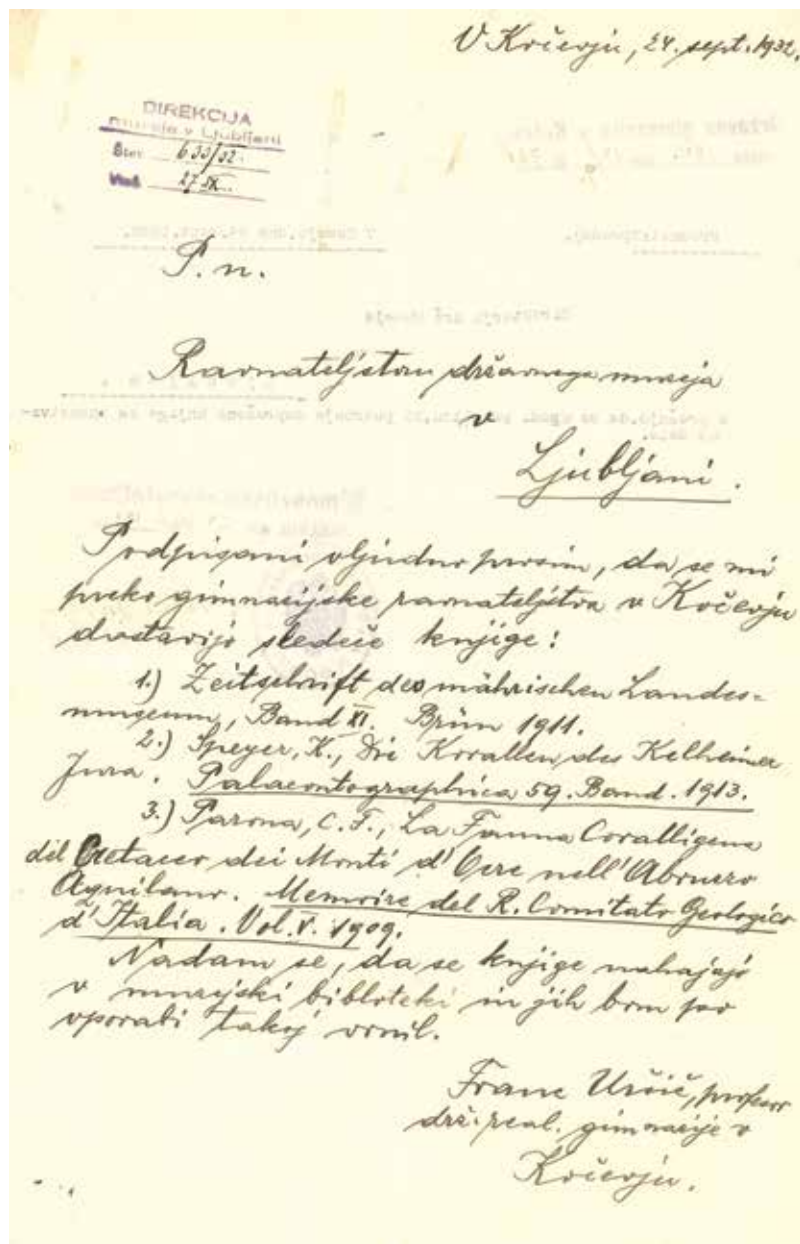
1965). S tem je Franjo Uršič še dodatno potrdil starosti krednih plasti v okolici Kočevja, kar so mu potrdili tudi mnogi kasnejši paleontologi in geologi.

Zadnjo obsežno geološko razpravo je Franjo Uršič napisal o geologiji in stratigrafiji terciarnih plasti zahodne Slovenije. V delu je predstavil celo dve geološki karti in nekaj geoloških profilov. Podobno kot ostala dela je tudi to delo temeljito »razčlenil«¹ Rakovec. Uršiču pripisuje tudi nekatere nove sodobne pristope pri izdelavi geoloških kart in pojasnitev nekaterih starih stratigrafskih problemov. Ivan Rakovec je svojo revizijo Uršičevega prispevka zaključil takole: »Vkljub vsemu temu pa je treba avtorju (op. p., Franju Uršiču) priznati marljivo nabiranje okamenin, neutrudljivo prizadevanje jih čim bolj

stratigrafsko izkoristiti ter s tem pospeševati geološko raziskovanje naših krajev.« (Rakovec, 1933.) Prav te besede so bile v tistih časih med obema vojnama na področju geologije na Slovenskem zelo spodbudne. Še vedno pa ni povsem jasno, zakaj je Franjo Uršič po letu 1933 prenehal z objavljanim geoloških člankov. Kasneje, sredi leta 1939, je v časopisu *Kočevski Slovenec* objavil zgolj nekaj poljudnih prispevkov (v nadaljevanjih) o hidroloških razmerah na Kočevskem (izvirni naslov *Vodne razmere na Kočevskem*) ter pripravil neobjavljeni rokopis pregleda jam ozemlja v okolici Kočevja (Kranjc 1972).

Uršič in ljubljanski muzej

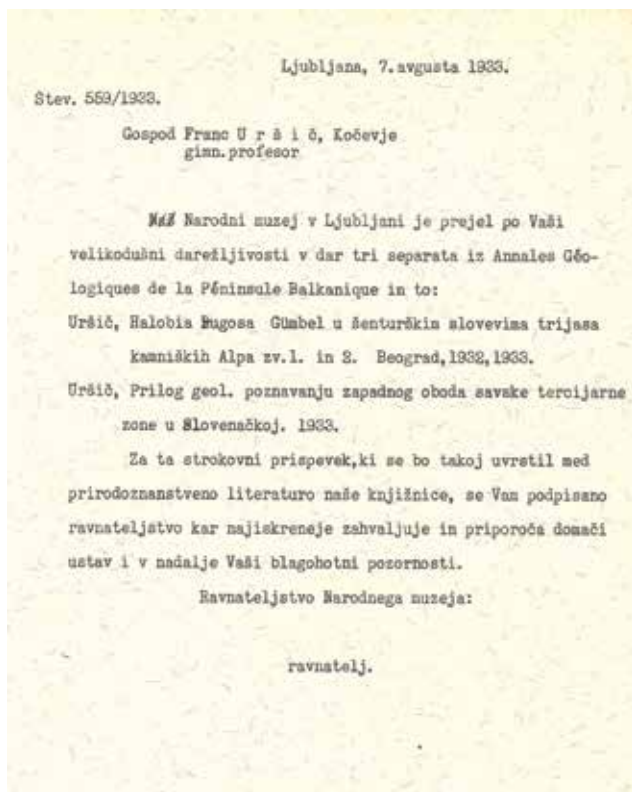
V arhivskih dokumentih, shranjenih v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije (arhiv

Prošnja Franja Uršiča (podpiše se kot Franc) za izposajo nekaterih paleontoloških knjig iz knjižnice takratnega Narodnega muzeja v Ljubljani. Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1932/št. 633. Foto: Matija Križnar.

nekdanjega Prirodopisnega oddelka, danes Prirodoslovni muzej Slovenije), smo odkrili tudi nekaj zanimivih pisem in dopisov, ki jih je napisal ali prejel Franjo Uršič. Prvo pismo Franja Uršiča iz septembra leta 1932 je v bistvu prošnja za nekatere paleontološke knjige o jurskih koralah in kredni favni. Da

te literature v muzejski knjižnici ni, je Uršiču odgovoril takratni muzejski naravoslovec Fran Kos. Skoraj leto kasneje se je muzejsko ravnateljstvo zahvalilo Franju Uršiču za njegovo podaritev nekaterih geoloških član-
kov. Vsesplošno naravoslovno povezanost z muzejem pa je Uršič dokazal tudi z naro-

Zabvala Franju Uršiču za podarjene separate člankov, ki jih je napisal sam in poslal muzejski knjižnici. Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, leto 1933/št. 559.

Foto: Matija Križnar.

čilom dvajsetih novih vodnikov po muzeju.

Šele nedavno smo v Prirodoslovnem muzeju Slovenije med revizijo nekaterih geoloških zbirk odkrili tudi inventarne lističe, na katerih je pisalo »Fr. Uršič«. Z nadaljnjim raziskovanjem smo uspeli zbrati nekaj primerkov, ki jih je zagotovo nabral ali za muzej priskrbel Franjo Uršič, kar potrjujejo tudi pisava in letnice. Med njimi je nekaj primerkov karbonskih rastlin in nekaj primerkov terciarnih fosilov iz Zasavja. Celotni sklop arhivskih dokumentov in majhna paleontološka zbirka omogočata skromen, toda za slovensko geologijo in naravoslovje pomemben vpogled v kratko, a plodno delo profesorja, geologa, paleontologa in naravoslovca Franja (Franca) Uršiča.

Med primerki v geološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije smo našli tudi fosile, ki jih je zbral Franjo Uršič (zapis na priloženem lističu). Na fotografiji je kameno jedro miocenske školjke z neznanega najdišča.

Foto: Matija Križnar.

Redek primerek rastlinskega fosila iz nekdanjega premogovnika pri Kočevju, ki ga je nabral Franjo Uršič (prepoznali smo njegov rokopis na priloženem lističu). Primerek hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Foto: David Kunc.

Geološka bibliografija Franja (Franca) Uršiča:

- Krečnjak sa *Chondrodonta Joannae* Chofat u blizini Kočevja u Slovenačkoj. Geološki anali Balkanskog poluostrva, X, 2. Beograd, 1931.
- Jurski apnenec z *Diceras arietinum* Lmk. v okolici Kočevja v Sloveniji. Kočevje, 1932. (Izdal v samozaložbi.)
- *Halobia rugosa* Gumbel u šenturškim slojevima gornjeg triasa kamničkih Alpa. Geološki anali Balkanskog poluostrva XI, 1. Beograd, 1932.
- Stratigrafski pregled slojeva u okolini Kočevja u Dravskoj banovini. Vesnik Geol. zavoda Kralj. Jug., knj. 2. Beograd, 1932.
- Prilog geološkom poznavanju zapadnog oboda savske terciarne zone u Slovenačkoj. Geološki anali Balkanskog poluostrva, XI, 2. Beograd, 1933.
- Vodne razmere na Kočevskem (1). Kočevski Slovenec, leto II., št. 18 (25. junij 1939), 2. (nepodpisan).
- Vodne razmere na Kočevskem (2). Kočevski Slovenec, leto II., št. 19 (5. julij 1939), 2. (nepodpisano)
- Vodne razmere na Kočevskem (3). Kočevski Slovenec, leto II., št. 20 (15. julij 1939), 2.
- Vodne razmere na Kočevskem (4). Kočevski Slovenec, leto II., št. 21 (25. julij 1939), 2.
- Vodne razmere na Kočevskem (5). Kočevski Slovenec, leto II., št. 22 (5. avgust 1939), 2.
- Vodne razmere na Kočevskem (6). Kočevski Slovenec, leto II., št. 23 (15. avgust 1939), 2. Vodne razmere na Kočevskem (7). Kočevski Slovenec, leto II., št. 24 (25. avgust 1939), 2.
- Kraške jame na Kočevskem ozemlju. (Neobjavljeni tipkopis, leto nastanka neznano.)

Primerek fosilnih školjk, ki jih je zbral gimnazijski profesor in geolog Franjo (Franc) Uršič (1898-1949).
Primerek hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Foto: David Kunc.

Literatura in viri:

Dozet, S., Šribar, L., 1998: Lower Cretaceous Shallow-Marine Sedimentation and Biota on Dinaric Carbonate Platform between Logatec, Krka and Kolpa (Southeastern Slovenia). *Geologija*, 40: 153-185.

Ferenc, T., 1998: Obnova okrajnih glavarstev na Dolenjskem jeseni 1943 – Ob petinpetdesetletnici. *Prispevki za novejšo zgodovino*, XXXVIII: 59-74. Izvestje za šolsko leto 1930-31 do 1939-40, Državna realna gimnazija v Kočevju. Kočevje, 1931-1940.

Kranjc, A., 1972: Kraški svet Kočevskega polja in izraba njegovih tal. *Geografski zbornik*, XIII: 131-194.

Pleničar, M., 1965: O novih najdbah rudistov na območju Kočevskega roga. *Geologija*, 8: 92-101.

Rakovec, I., 1932a: F. Uršič, Jurski apnenec z *Diceras arietinum* Lmk. v okolici Kočevja v Sloveniji. *Kočevje* 1932. *Geografski vestnik*, 8: 153-154.

Rakovec, I., 1932b: F. Uršič, *Halobia rugosa* Gümbel u šenturskim slojevima gornjeg triasa kamniških Alpa. *Geološki anali Balkanskog poluostrva* XI, 1. Beograd, 1932. *Geografski vestnik*, 8: 153-154.

Rakovec, I., 1932c: F. Uršič, *Krečnjak sa Chondrodonta Joannae* Choffat u blizini Kočevja u Slovenačkoj.

Geološki anali Balkanskog poluostrva X, 2. Beograd, 1931. *Geografski vestnik*, 8: 153-154.

Rakovec, I., 1933: *Halobia rugosa* Gümb. v šenturskih skladih Kamniških Alp: odgovor. *Geografski vestnik*, 9: 197.

Rakovec, I., 1934: Franjo Uršič, prilog geološkom poznavanju zapadnog oboda savske tercijarne zone u Slovenačkoj. *Geološki anali Balkanskog poluostrva* XI, 2. Beograd, 1933. *Geografski vestnik*, 10: 192-193. *Slovenski dom*, dne 29. septembra 1936, št. 222: 2. Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji, šolsko leto 1925/1926. *Profesorsko društvo, sekcija Ljubljana, Ljubljana*, 1925: 48 str.

Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini. *Banovinska zaloga šolskih knjig in učil*, Ljubljana, 1934.

50 let slovenske gimnazije v Kočevju. *Zbornik, Gimnazija Kočevje. Kočevje*, 1969: 147 str.